Colecție coordonată de

Silviu Dragomir

Măștile Zeului

Volumul 3

Mitologia occidentală

Joseph Campbell

Traducere din limba engleză de

Cezar Petrilă

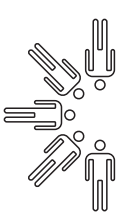

MISTERELE
INCONȘTIENTULUI
COLECTIV

TREI

Editori
Silviu Dragomir
Magdalena Mărculescu
Vasile Dem. Zamfirescu

Redactare
Florin-Răzvan Mihai

Design copertă: Faber Studio
Foto copertă: ©Evelyn De Morgan / Wikimedia Commons / Domeniu public

Director producție
Cristian Claudiu Coban

DTP
Mihaela Gavriloiu

Corectură
Dana Anghelescu
Cristina Teodorescu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CAMPBELL, JOSEPH
Măștile Zeului / Joseph Campbell. - București : Editura Trei, 2022-
4 vol.
ISBN 978-606-40-1220-3
Vol. 3 : Mitologia occidentală / trad. din lb. engleză de Cezar Petrilă. - 2024. - Index. -
ISBN 978-606-40-2079-6.

I. Petrilă, Cezar (trad.)

29

Titlul original: The Masks of God: Occidental Mythology
Autor: Joseph Campbell

Copyright © 2016, Joseph Campbell Foundation (jcf.org)
Collected Works of Joseph Campbell / Robert Walter, Executive Editor/David Kudler, Managing Editor

Copyright © Editura Trei, 2024
pentru prezenta ediție

O.P. 16, ghișeul 1, C.P. 490, București
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0732 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

ISBN 978-606-40-2079-6

Cuprins

Despre Operele Complete *ale lui Joseph Campbell* 7

Prefața editorului la Operele Complete *ale lui Joseph Campbell* 9

La încheierea seriei Măștile Zeului 13

Partea întâi. Epoca zeiței 15

Introducere. Mit și ritual 17

Orient și Occident 17

Capitolul 1. Mireasa șarpelui 23

I. Zeița-mamă Eva 23

II. Sângele Gorgonei 32

III. Ultima Thule 45

IV. Matriarhatul 48

Capitolul 2. Consoarta taurului 55

I. Mama Zeului 55

II. Cele două regine 58

III. Mama Minotaurului 67

IV. Victoria Fiilor Luminii 84

Partea a doua. Epoca eroilor 105

Capitolul 3. Zei și Eroi din Levant: 1500–500 î.Hr. 107

I. Cartea Stăpânului 107

II. Epoca mitologică 112

III. Epoca lui Avraam 125

IV. Epoca lui Moise 136

Capitolul 4. Zei și Eroi din Europa Occidentală: 1500–500 î.Hr. 151

I. Dialogul dintre Nord și Sud 151

II. Căsătoriile lui Zeus 156

III. Călătoria nocturnă pe mare 165

IV. Polisul 183

Partea a treia. Epoca marilor clasici 193

Capitolul 5. Perioada persană: 539–331 î.Hr. 195

I. Dualismul etic 195

II. Căderea și reînnoirea cosmică 205

III. Regele Regilor 216

IV. Rămășița 224

V. Zeul iubirii 229

Capitolul 6. Elenismul: 331 î.Hr. — 324 d.Hr. 239
I. Căsătoria dintre Est și Vest 239
II. Monoteismul sincretist și etnic 243
III. Cultul misterului și apocalipsa 255
IV. Paznicii de la Marea Moartă 271

Capitolul 7. Măreața Romă: cca 500 î.Hr. — cca 500 d.Hr. 291
I. Provincia celtică 291
II. Etruria 306
III. Epoca lui August 311
IV. Hristos cel înviat 330
V. Hristosul iluzoriu 356
VI. Misiunea lui Pavel 370
VII. Căderea Romei 376

Partea a patra. Epoca marilor credincioși 387
Introducere. Dialogul dintre Europa și Levant 389

Capitolul 8. Crucea și Semiluna 395
I. Magii 395
II. Bizanțul 400
III. Profetul Islamului 411
IV. Veșmântul Legii 422
V. Veșmântul Căii Mistice 430
VI. Vraja ruptă 442

Capitolul 9. Renașterea Europei 447
I. Insula sfinților 447
II. Soarta zeilor 462
III. Roma 478
IV. Amor 490

Concluzie. Sfârșitul unei epoci 503

Sursele ilustrațiilor 509
Despre Joseph Campbell Foundation 511
Index 513

Despre Operele Complete ale lui Joseph Campbell

La moartea sa, în 1987, Joseph Campbell a lăsat un volum impresionant de opere publicate, care explorau pasiunea sa de-o viață: complexul de mituri și simboluri universale pe care le numea „singura mare poveste“ a omenirii. Însă a lăsat în urmă și un număr mare de opere nepublicate: articole netipărite, notițe, scrisori și jurnale, precum și prelegeri înregistrate audio sau pe casete video.

Fundația Joseph Campbell (JCF) — înființată în 1990 pentru a conserva, proteja și transmite mai departe opera lui Campbell — s-a dedicat creării unei arhive digitale a lucrărilor și înregistrărilor sale, precum și publicării Operelor Complete ale lui Joseph Campbell.

Operele complete ale lui Joseph Campbell
Robert Walter, editor executiv
David Kudler, editor administrativ

Prefața editorului la Operele Complete ale lui Joseph Campbell

Suntem încântați să vă putem oferi, după mai mult de cincizeci de ani, prima nouă ediție a celei de-a treia părți din seria *Măștile Zeului* a lui Joseph Campbell, care alături de *Eroul cu o mie de chipuri*[1] și opera, din păcate neterminată, *Historical Atlas of World Mythology* rămân cele mai importante și mai durabile scrieri ale sale.

Campbell a definit foarte bine mitul drept „religia altora" (*Pathways to Bliss,* p. 21). În cea mai mare parte a operei sale de dinaintea acestui volum, el se concentrase fie pe vasta imagine de ansamblu asupra impulsului mitic uman (așa cum a procedat în *Eroul cu o mie de chipuri*), fie pe tradițiile unor culturi din afara moștenirii sale europene. În *Mitologia occidentală* și, mai târziu, în ultima lucrare a seriei, *Mitologia creativă,* Campbell și-a concentrat analiza comparativă a mitologiei mai întâi asupra tradițiilor care au dat naștere propriei culturi — asupra zoroastrismului — și a marilor religii monoteiste abrahamice, iudaismul, creștinismul și islamul.

Era foarte conștient de această schimbare. Făcuse parte din scopul său inițial în scrierea seriei — de a discuta cât mai obiectiv și mai echilibrat posibil diversele „dialecte" ale mitului umanității.

Lucrarea *Măștile Zeului* a apărut în urma experiențelor lui Campbell din timpul anului său sabatic petrecut în India și în Asia de Est (consemnate în jurnalele sale, *Asian Journals*). Pe măsură ce călătorea în regiunile despre care le vorbise altora, a fost frapat de cât de diferit era să experimenteze tărâmurile mitice în persoană și mai ales de cât de puțin înțelegeau oaspeții sosiți din Occident — inclusiv experți bine pregătiți și diplomați — culturile țărilor vizitate.

În timp ce se afla în Japonia, meditând la propria carieră, Campbell și-a dat seama că, deși munca lui se concentra asupra modului cum miturile umanității se nasc din surse universale, era esențial să analizeze maniera în care mitologiile și culturile variau de-a lungul timpului și continentelor. A început să planifice o

---

1 Joseph Campbell, *Eroul cu o mie de chipuri,* traducere de Gabriela Deniz și Mihai Mănescu, Herald, București, 2021 (*N.t.*).

operă într-un singur volum, căruia i-a dat titlul provizoriu *The Basic Mythologies of Mankind*. Iată manifestul pe care singur și l-a fixat:

1. Încă de la început, trebuie să urmăresc motivele în mod obiectiv și istoric. De asemenea, trebuie să înregistrez interpretările în mod obiectiv și istoric, în baza textelor contemporane.
2. Ca un occidental contemporan care se confruntă cu probleme psihologice occidentale și contemporane, trebuie să recunosc și chiar să celebrez (în maniera lui Oswald Spengler) relativitatea perspectivei mele istorice față de propria nevroză (formula Rorschach).
3. Recunoașterea unității reale a culturii umane (răspândirea și paralelismul miturilor) și relativitatea moravurilor oricărei regiuni față de circumstanțele geografice și istorice (Bastian, Sumner, Childe) sunt o adevărată piatră de hotar istorică. A sosit vremea pentru o istorie globală, mai degrabă decât provincială, a imaginilor gândirii.
4. Obiectivul moral al cărții este să găsească pentru Omul Occidental (mai exact, occidentalul postcreștin) sugestii pentru promovarea conținutului său psihologic prin transformarea simbolurilor inconștiente în simboluri conștiente, confruntarea acestora cu termenii acceptați în mod conștient din prezent și dialogul criticii reciproce. Însă acesta este scopul minor, subordonat strict punctului 3.
5. Să nu faci salturi transculturale mari și, nici măcar în cadrul aceleiași culturi, nu încerca să armonizezi ceea ce nici înșiși filosofii culturii respective nu au reușit să armonizeze. Rămâi la perspectiva istorică și totul va ieși la suprafață.[2]

Această operă, care i-a ocupat timpul lui Campbell de la întoarcerea sa acasă, în 1955, până în 1969, a fost intitulată *Măștile Zeului* și a crescut de la unu la patru volume: *Mitologia primitivă, Mitologia orientală, Mitologia occidentală* și *Mitologia creativă*.

Când am început pregătirea actualei ediții a *Măștilor Zeului,* în 2014, ne-am gândit care dintre părțile acestei minunate serii trebuie să fie actualizate pentru secolul XXI, ceea ce presupunea adăugarea de imagini și note acolo unde puteau fi utile, standardizarea ortografierii cuvintelor din alte limbi decât cea engleză și actualizarea anumitor citate, dar mai ales a unor informații științifice depășite.

---

2 Joseph Campbell, *Asian Journals: India and Japan,* New World Library, f.l, p. 471.

Astfel că ne-a luat foarte mult timp să pregătim primul titlu al seriei, *Mitologia primitivă,* ce includea multe informații perimate, prin consens general științific, de când reușise Campbell ultima dată să le actualizeze, în 1969. Apoi, deși este al doilea titlu al seriei, *Mitologia orientală* a fost primul apărut în format electronic, urmat de ultimele două volume.

Din fericire, ediția nouă, tipărită, a seriei avansează lin și în ordinea adecvată. Am dori să le mulțumim partenerilor noștri editoriali de la New World Library, în special lui Kristen Cashman și Jason Gardner, pentru că au luat versiunea noastră electronică și au prelucrat-o astfel încât să apară această ediție frumoasă, pe hârtie; precum și lui Arthur Morey și oamenilor minunați de la Brilliance Audio, care au creat audiobookul. Există multe moduri de a citi o carte; sperăm și credem că aceasta vă va aduce informații interesante și vă va captiva.

Pentru informații despre Joseph Campbell, Fundația Joseph Campbell și proiectele noastre, vă rugăm să accesați website-ul JFC (www.jcf.org). Avem o colecție în continuă creștere de resurse pentru studenții de la Mitologie comparată, inclusiv liste de cărți scrise de Campbell și alții, forumuri de dezbatere și eseuri ale unor artiști, gânditori și specialiști din mediul academic care se ocupă de orice subiect legat de mitologie.

David Kudler
Mill Valley, California
19 iunie 2021

La încheierea seriei *Măștile Zeului*

Analizând retrospectiv cei doisprezece ani minunați dedicați acestui proiect nespus de satisfăcător, constat că, pentru mine, principalul rezultat a fost că mi-a confirmat o ipoteză pe care de multă vreme o întrețineam conștiincios — și anume a unității rasei umane, nu doar în biologia sa, ci și în istoria ei spirituală, care s-a desfășurat pretutindeni ca o unică simfonie, cu teme anunțate, dezvoltate, amplificate, apoi inversate, distorsionate, reafirmate și care astăzi, într-un maiestuos *fortissimo* al tuturor secțiunilor răsunând laolaltă, avansează irezistibil către un adevărat apogeu, din care va apărea următoarea mișcare importantă. Și nu văd niciun motiv pentru care ar putea cineva să presupună că, în viitor, aceleași fraze melodice care deja s-au auzit nu vor mai suna cu aceeași forță — în noi relații, e adevărat, totuși aceleași. Toate sunt consemnate aici, în aceste volume, cu multe chei de interpretare, în plus, sugerând moduri în care ar putea fi folosite de oameni raționali în scopuri raționale — sau de poeți în scopuri poetice — ori de nebuni, întru absurd și dezastru. Pentru că, așa cum scria James Joyce în *Finnegans Wake*, „absolut imposibile cum sunt toate aceste evenimente, ele sunt la fel de probabile ca acelea care se poate să fi avut loc, precum oricare altele care nu s-au materializat niciodată sunt susceptibile să fie".

Joseph Campbell
New York City
Ziua de Crăciun, 1968

Partea întâi

Epoca zeiței

Introducere
Mit și ritual
Orient și Occident

Zona geografică de separație dintre miturile și ritualurile orientale și occidentale este platoul Iranului. Spre est se găsesc cele două provincii bogate în spiritualitate, India și Orientul Îndepărtat; spre vest, Europa și Levantul.

Peste tot în Orient predomină ideea că temeiul suprem al ființei transcende gândirea, imaginea și definirea. Și că nu poate fi caracterizat. Prin urmare problema nu poate fi rezolvată susținând că Dumnezeu, Omul sau Natura sunt buni, drepți, milostivi sau benigni. La fel de bine — sau poate nu —, s-ar putea afirma că sunt nefești, nedrepți, nemiloși sau răi. Toate aceste predicații antropomorfe ecranează sau maschează adevărata enigmă, care depășește orice abordare rațională; și totuși, conform acestui punct de vedere, tocmai acea enigmă este fundamentul suprem al existenței fiecăruia dintre noi — și al tuturor lucrurilor.

Prin urmare scopul suprem al mitologiei orientale nu este acela de a stabili concretețea vreuneia dintre divinitățile sale sau a riturilor asociate, ci de a reda prin intermediul acestora o experiență transcendentală: identitatea cu acea Ființă a ființelor, deopotrivă imanentă și transcendentă; cu toate acestea nu se poate spune nici că este, nici că nu este. Rugăciunile și cântările, statuile, templele, zeii, înțelepții, definițiile și cosmologiile nu sunt decât luntri către un țărm al experienței ce depășește categoriile de gândire, care trebuie abandonat, odată atins; căci, după cum afirmă *Kena Upanișad* indiană: „A ști nu înseamnă a ști, a nu ști înseamnă a ști“[1]; și Tao Te Ching chineză: „Cel care știe nu vorbește“[2].

„Tu ești acesta“, declară înțeleptul vedic;[3] iar cel japonez: „Este adevăratul tău sine“[4].

---

1 *Kena Upanișad* 2.3.
2 Tao Te Ching, 56 [trad. rom.: Lao Zi, *Cartea despre Dao și Putere (Dao De Jing)*, completată cu pasaje ilustrative din Zhuang Zi, introducere, traducere din chineza veche și note de Dinu Luca, Humanitas, București, 1993, p. 249].
3 *Chāndogya-Upanișad* 6.8.7.
4 Mumon, *The Gateless Gate*, traducere de Nyogen Senzaki și Paul Reps, *Zen Flesh, Zen Bones*, A Doubleday Anchor Book, New York, 1961, p. 109.

„O, tu“, afirmă un text budist fundamental, „care ai plecat, care ai plecat, care ai plecat pe malul celălalt, care ai debarcat pe malul celălalt: Ce iluminare! Bucură-te!“[5]

În schimb, în sferele occidentale ale gândirii și metaforei mitologice, fie în Europa, fie în Levant, temeiul ființei este, în general, întruchipat într-un Creator, a cărui creație este Omul, iar cei doi nu sunt la fel; astfel încât aici funcția mitului și a ritualului nu poate fi aceea de a cataliza o experiență de identitate inefabilă. Conform acestei interpretări, numai omul, întors spre el însuși, este capabil să experimenteze doar propriul suflet de creatură, care poate fi sau nu înrudit în mod corespunzător cu Creatorul său. Prin urmare funcția superioară a mitului și ritualului occidental este aceea de a stabili mijloace de legătură — între Dumnezeu și Om și între Om și Dumnezeu. În plus, astfel de mijloace sunt furnizate de instituții ale căror reguli nu pot fi învățate prin cercetarea naturii, fie ea internă sau externă. Dezvăluite supranatural, acestea au venit de la însuși Dumnezeu, după cum spune mitul fiecărei instituții; și sunt administrate de clerul ei, în spiritul mitului.

Totuși anumite situații complicate exclusiv occidentale apar din faptul că, acolo unde se confruntă doi termeni decisivi atât de contradictorii precum Dumnezeu și Omul, individul nu-și poate declara deplina loialitate față de amândoi. Pe de o parte, ca și în Cartea lui Iov, el poate renunța la judecata sa omenească în fața a ceea ce el consideră a fi măreția lui Dumnezeu: „Iată, sunt un nemernic; ce să-ți răspund?“[6] Sau, pe de altă parte, la fel ca grecii, poate să rămână de partea valorilor sale umane și să judece, potrivit acestora, caracterul zeilor săi. Primul tip de evlavie îl numim „religios“ și îl recunoaștem în toate tradițiile Levantului: zoroastrism, iudaism, creștinism și islam. Pe celălalt îl numim, în sensul cel mai larg, „umanist“ și îl recunoaștem în mitologiile native ale Europei: greacă, romană, celtică și germanică.

În general, istoria recentă a mitologiei occidentale poate fi descrisă în termenii interacțiunii grandioase a celor două pietăți contrare; mai precis, un val violent de schimbări, de la est la vest, de la vest la est, de la est la vest și din nou de la vest la est, începând cu prima ofensivă serioasă a Persiei împotriva Greciei în 490 î.Hr. Cucerirea Levantului de către Alexandru cel Mare a stăvilit „valul“

---

5 *Prajñāpāramitā-hṛdāya Sūtra*.

6 *Iov* 40.4 [traducerea în românește a textelor biblice a fost preluată, uneori cu mici modificări, din *Biblia sau Sfânta Scriptură*, versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată, adnotată și tipărită de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului, Mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Renașterea, Cluj-Napoca, 2009].

levantin și a fost urmată de victoriile Romei. Cu toate acestea chiar și în cea mai timpurie perioadă romană, un contracurent al mitologiilor levantine începuse să se facă simțit, îndreptându-se spre vest. În timpul războaielor punice, în 204 î.Hr., cultul frigienei Magna Mater a fost introdus în oraș cu toată solemnitatea. Stoicismul avea și o nuanță oriental-levantină, iar la apogeul puterii Romei, în perioada Antoninilor, cultul sincretic persan al lui Mithra a devenit principala religie a Imperiului. A urmat creștinismul, după care s-a prăbușit partea europeană a Imperiului, iar Bizanțul levantin și-a asumat atât numele, cât și rolul de Noua sau A Doua Romă. Apoi revelația lui Mahomed s-a revărsat asupra lumii în 622 d.Hr., iar pe tot parcursul mileniului următor a promis să devină religia supremă a umanității — până când, din nou, cursul istoriei s-a schimbat. Căci, așa cum Persia fusese oprită la Maraton (490 î.Hr.), la fel s-a întâmplat și cu islamul la Poitiers (732 d.Hr.); iar de atunci, chemarea tulburătoare a muezinului la rugăciunea venită din pustii s-a auzit tot mai slab an de an. Mai mult, chiar în interiorul Europei creștinate, autoritatea absolută a Bisericii unice a fost dizolvată prin revenirea irezistibilă a principiilor europene originale ale judecății individuale și importanței omului rațional. Au urmat Reforma, Renașterea, Iluminismul și Epoca actuală a Științei, culminând, de acum încolo, cu izbânda spirituală a Europei asupra lumii — deși următorul val levantin deja se înalță la orizont.

O mare parte din complexitatea și vitalitatea moștenirii occidentale trebuie atribuită pretențiilor contradictorii — ambele acceptate — ale susținătorilor a ceea ce este oferit drept Cuvânt al lui Dumnezeu, pe de o parte, și ale individului rațional, pe de altă parte. Nicio astfel de contradicție nu a tulburat vreodată în mod serios mentalitatea orientală la est de Iran, unde vechea cosmologie hieratică, din Epoca Bronzului, a eonilor ce se întorc mereu — statici și totuși veșnic în rotație, în cicluri de o impersonalitate matematică, din eternitate în eternitate — există până în ziua de azi ca ultimul cuvânt despre univers și locul omului în el. Conform acestei viziuni, totul, deși în aparentă frământare, este armonie la bază, ca manifestare a misterului ființei ce susține totul și impregnează totul, care transcende gândirea, imaginația și definiția; adică transcende cercetarea științifică. Asemenea unei bijuterii care își îndreaptă mereu fațetele spre lumină, aparent schimbătoare, dar, de fapt, aceeași, această viziune a cosmosului din Epoca Bronzului, încă prezentă în Orient, redă o lume fixă cu îndatoriri, roluri și posibilități fixe: nu un proces, ci o stare; iar individul, fie el om sau zeu, nu este decât străfulgerare între fațete. Voința și mintea nu sunt concepute, nici măcar intuite, ca o forță creatoare. Iar când occidentalul le expune, înțeleptul răsăritean se uită pur și simplu confuz, dar cu sentimentul reconfortant că vede

doar lucrările unui demon a cărui viață va fi cu siguranță scurtă, percepându-se între timp pe sine ca fiind înrădăcinat ferm în tot ceea ce este etern adevărat în om, în societate, în univers și în secretul suprem al ființei. Toate acestea le știe, sau cel puțin crede că le știe, din străvechiul tezaur de înțelepciune pe care și el, și noi l-am moștenit din Epoca Bronzului.

Căci la un nivel al trecutului mai profund decât cel al mișcării de du-te-vino a Persiei, Greciei, Romei, Bizanțului, Islamului și, mai târziu, a Europei, moștenirea Epocii Bronzului a furnizat multe dintre motivele esențiale ale gândirii mitologice, atât occidentale, cât și răsăritene. Mai mult, originea acestei moșteniri nu se află nici în India, așa cum încă mai cred mulți, nici în China, ci în Orientul Apropiat, în Levant, unde recentele săpături arheologice au descoperit un fond preliminar datând din jurul anului 7500 î.Hr. În vremea aceea, în văile montane înalte și protejate din Asia Mică, Siria, nordul Irakului și Iranului s-au perfecționat tehnicile agricole și de creștere a vitelor, ceea ce a produs o mutație decisivă atât în caracterul existenței umane, cât și în privința potențialului ei de dezvoltare. Dacă înainte omenirea dusese doar o existență precară prin adunarea hranei (obținută din vânătoare și culegerea produselor vegetale), acum oamenii au devenit adevărați cultivatori ai pământului. Au apărut sate capabile să se întrețină singure, iar numărul lor, în continuă creștere, s-a răspândit pe suprafețe întinse spre est și spre vest, ajungând simultan la ambele oceane, în jurul anului 2500 î.Hr. Între timp, în zona de origine dezvoltată, Orientul Apropiat nuclear, s-a produs cea de-a doua mutație decisivă, pe la 3500 î.Hr., când în zona riverană a Mesopotamiei s-au inventat artele fundamentale ale tuturor marilor civilizații: scrierea, matematica, arhitectura monumentală, observarea științifică sistematică (a cerului), închinarea în temple și, mai presus de orice, arta regală a guvernării. Cunoașterea și aplicarea tuturor acestor lucruri au ajuns în Egipt odată cu primii faraoni ai dinastiei I, cca 2850 î.Hr.; în Creta și Valea Indului, cca 2500 î.Hr.; în China, cca 1500 î.Hr., iar în cca 1000–500 î.Hr. a trecut în Mexic și Peru.

Acum, în etapa satului neolitic a acestei dezvoltări și răspândiri, figura centrală a întregii mitologii și a cultului a fost generoasa zeiță Pământ, ca mamă și susținătoare a vieții și primitoare a morților în vederea renașterii ulterioare. În cea mai timpurie perioadă a cultului ei (probabil cca 7500–3500 î.Hr. în Levant), o astfel de zeiță-mamă ar fi putut fi considerată doar patroana locală a fertilității, așa cum presupun numeroși antropologi. Cu toate acestea, chiar și în templele celei mai vechi dintre marile civilizații (Sumer, cca 3500–2350 î.Hr.), Marea Zeiță a cultului suprem a fost cu siguranță mult mai mult decât atât. Ea era deja, așa cum este și acum în Orient, un simbol metafizic: personificarea supremă a

puterii Spațiului, Timpului și Materiei, în cadrul căreia toate ființele se nasc și mor: substanța trupurilor lor, făuritoarea vieții și gândurilor lor și primitoarea morților lor. Și tot ce avea formă sau nume — inclusiv Dumnezeu personificat ca fiind bun sau rău, milostiv sau mânios — era copilul ei, în pântecul ei. (Vezi *infra,* pp. 497 și 498, Figurile 31 și 32.)

Spre sfârșitul Epocii Bronzului și, mai intens, în zorii Epocii Fierului (cca 1250 î.Hr. în Levant), cosmologiile și mitologiile antice ale zeiței-mamă au fost radical transformate, reinterpretate și în mare măsură chiar suprimate de războinicii triburilor patriarhale invadatoare, apăruți pe neașteptate, ale căror tradiții s-au păstrat până la noi în principal în Vechiul și Noul Testament și în miturile Greciei. Locurile de origine ale valurilor de războinici insurgenți au fost două vaste matrice geografice: pentru semiți, deșerturile siro-arabe, unde, ca nomazi, au păstorit oi și capre, iar mai târziu au domesticit cămila; iar pentru ramurile eleno-ariene, câmpiile întinse ale Europei și cele din sudul Rusiei, unde își mânaseră turmele de vite, iar la începuturi domesticiseră calul.

În următoarele capitole vom fi încântați să scoatem în evidență, mai întâi, omniprezența zeiței, chiar și în miturile în care se presupune că ea nu joacă niciun rol sau chiar că nu există (Capitolul 1); apoi vom arunca o privire asupra perioadei în care a fost dominantă (Capitolul 2); după care (Capitolele 3–9) parcurgem sistematic valea împânzită de numeroasele temple ale viziunilor evlavioase ale celor mai creative popoare ale lumii occidentale.

Capitolul 1
Mireasa șarpelui

I. Zeița-mamă Eva

Oricine e familiarizat cu mitologiile zeiței din lumile primitive, antice și orientale va recunoaște omologii pe fiecare pagină a Bibliei, deși transformate pentru a oferi un raționament contrar credințelor mai vechi. De exemplu, în scena cu Eva aflată lângă copac nu se spune nimic care să indice că șarpele care i-a apărut și i-a vorbit era o zeitate în sine, venerată în Levant cu cel puțin șapte mii de ani înainte de compunerea Cărții Genezei. La Luvru există o vază din steatit verde — inscripționată în jurul anului 2025 î.Hr. de regele Gudea din Lagaș — dedicată unei manifestări sumeriene târzii a consortului zeiței, denumit Ningišzida, „Stăpânul Arborelui Adevărului". Două vipere care se împerechează, încolăcite de-a lungul unui toiag asemenea caduceului zeului grec al cunoașterii mistice și al renașterii, Hermes, sunt înfățișate prin două uși ce se deschid, trase de doi dragoni înaripați cunoscuți sub numele de grifoni (Figura 1).[1]

Minunata abilitate a șarpelui de a-și lepăda pielea și de a întineri în felul acesta i-a atras peste tot în lume faima de stăpân al misterului renașterii — în care luna, în creștere și în scădere, lepădându-și astfel umbra, care-i crește apoi la loc, este semnul ceresc. Luna e stăpâna și măsura ritmului creator al vieții pântecului și, prin urmare, al timpului, prin care ființele vin și trec: stăpâna misterului nașterii și al morții — care nu sunt decât aspecte ale unei stări existențiale. Luna guvernează mareele și roua care cade noaptea pentru a împrospăta iarba pe care pasc vitele. Dar și șarpele e un stăpân al apelor. Sălășluiește în pământ, printre rădăcinile copacilor, frecventează izvoarele, mlaștinile și cursurile de apă, se deplasează cu o mișcare unduitoare, ca a valurilor; sau urcă printre ramuri ca o liană, atârnând de ele ca un fel de fruct al morții. Instantaneu se produce și sugestia falică și, ca animal devorator, duce cu gândul și la organul feminin;

---

1 William Hayes Ward, *The Seal Cylinders of Western Asia*, The Carnegie Institution of Washington, Washington, DC, 1910, p. 129, apud Léon Heuzey, *Catalogue des antiquités chaldéennes*, Imprimeries réunies, Paris, 1902, p. 281, fig. 125.

astfel încât e exprimată o imagine duală, care acționează implicit și asupra sentimentelor. De asemenea, asocierea dublă a focului și a apei este legată de fulgerul mușcăturii sale, de săgeata bifurcată a limbii lui active și de arderea letală a veninului său. Când este imaginat mușcându-și coada, ca uroborosul mitologic, sugerează apele care în toate cosmologiile arhaice înconjoară — dar și se întind pe dedesubt, impregnând — insula circulară plutitoare a Pământului.

Figura 1. Stăpânul șarpe

Figura 2, de pe un vas pictat elamit din perioada sasanidă târzie (226–641 d.Hr.), îl înfățișează din nou pe străvechiul paznic al Arborelui Lumii, pe al cărui trunchi e înfășurat.[2] Sub această formă, aspectul periculos, amenințător al prezenței sale este evident. Totuși, la fel ca șarpele din Grădina Edenului, Ningišzida este în general binevoitor față de cei care, cu respectul cuvenit, se apropie de binecuvântarea altarului său. Figura 3, de pe un vechi sigiliu akkadian din cca 2350–2150 î.Hr., înfățișează zeitatea sub formă umană, așezată pe tron, cu însemnul caduceului în spate, iar în față având un altar de foc.[3] Un devot

2 Stephen Herbert Langdon, *Semitic Mythology*, The Mythology of All Races, vol. V, Marshall Jones Company, Boston, 1931, p. 177, apud J. de Morgan, *Délégation en Perse. Mémoires*, vol. XII, E. Leroux, Paris, 1911, p. 173, fig. 288.

3 Henri Frankfort, „Sargonid Seals", *Iraq*, vol. I, partea I, 1934, p. 11, fig. 2.

este condus la el de o divinitate încoronată, purtătorul sigiliului, urmat de un personaj care ține în mână o căldare și are atârnat de cap un șarpe, un slujitor al zeului întronat corespunzător paznicilor grifoni de pe vasul lui Gudea. Luna, izvorul apelor vieții, este suspendată deasupra cupei ridicate de mâna zeului, din care trebuie să bea acum inițiatul adus dinaintea sa.

Figura 2. Arborele Lumii

Figura 3. Stăpânul șarpe așezat pe tron